

LIMBI ȘI LITERATURI STRĂINE

CONCEPTUL *RUȘINE* EXTERIORIZAT ÎN LIMBILE ENGLEZĂ ȘI RUSĂ ÎN SCENARIU COGNITIV APARENT SIMILARE

Viorica LIFARI

În prezent, conceptul categoriilor subiective și mai cu seamă cele ale sentimentelor sau ale emoțiilor se studiază prin metoda scenariului cognitiv-prototipic. În același timp, lingvistica modernă se axează pe paradigma antropocentrică ce include noțiunile de *tablou lingvistic al lumii*, *mentalitate*, *conștiința națională* etc. Tabloul lingvistic al lumii fixează ideile indivizilor unui popor despre realitatea pe care o trăiesc la o etapă de dezvoltare, însă aceasta nu ne oferă o descriere amplă ce există în conștiința național-umană [5].

Categoria etică *rușine*, în cercetările moderne, este studiată ca o manifestare inițială a educației moral-spirituale, care apare în formă de mustrări de conștiință în cazul necorespunderii comportamentului individului în prezența altor indivizi. Simțul de *rușine* apare de fiecare dată în situația în care un individ își dă seama că nu are drept moral de a fi apreciat la nivel moral-spiritual sau de a fi respectat. Individul, care este obiectul *rușinii*, se simte evaluat: puterile și abilitățile acestuia sunt paralizate de starea dată.

În limba engleză și cultura anglofonă starea emoțională de *rușine* este dezaprobată și nu se promovează la nivel social, mai ales că exteriorizarea acestui sentiment presupune o mișcare în jos a corpului (capul aplecat, ochii lăsați în jos etc.), ceea ce conform teoriei despre metafora conceptuală, propusă de savantul G. Lakoff indică ceva Rău (mișcare în jos e Rău, iar mișcarea în sus e Bine) [2].

Această lucrare se axează pe studiul conceptului *rușine* în limbile engleză și rusă în baza aforismelor selectate din lucrările autorilor clasici moderni; aforisme ce conțin lexemele *shame* și *стыд* (совесть). În același timp, accentuăm că lucrarea vizează doar categorii comune în care au fost grupate aforismele după sens și scenariile cognitiv-prototipice ale acestora, astfel identificând trei categorii comune: 1) ruși-

ne ca o emoție distructivă, 2) rușine și furie și 3) rușine și sărăcie. Înainte de a determina scenariile cognitiv-prototipice redate de lexemul *shame* și sinonimele sale, și echivalentul acestuia în limba rusă – *стыд/совесть*, considerăm important să amintim sensurile acestora preluate din dicționare. În engleză *shame* denotă [+validare social-normativă], [+validare personal-normativă], [+remușcare], [+vinovăție] [1, p.1329], iar în limba rusă notăm sensul de [+jenă], [+validare personal-normativă],[+emoție negativă], [4, p. 766] [+frică], [+durere] în lexemul *стыд* [3, p. 7].

De la bun început observăm seme diferite în componența sensului lexemului *shame/стыд* în limbile engleză și rusă, notăm însă și asemănări. Anume semele comune servesc în calitate de repere de la care apar sensuri specifice ale acestor concepte pe care se axează fiecare cultură.

Anterior am menționat trei categorii comune în care conceptul *rușine* apare însoțit de un context adiacent. Atât pentru englezi, cât și pentru ruși, conceptul *rușine* apare în contextul evaluării negative a acestuia. Totuși, e important să reținem că, în cultura rusă, acest sentiment are funcție socială de monitorizare a comportamentului individului, pe când în cultura anglofonă, *rușinea* există la nivel personal și fiecare individ știe cum să-și motitorizeze emoțiile negative la nivel personal. În același timp, sentimentul *rușine* se bazează pe contactul relațional, ceea ce indică existența acestuia în orice societate într-o măsură sau alta.

Astfel *rușinea*, în calitate de emoție distructivă sau negativă, este prima categorie comună pe care am identificat-o în șirul de exemple selectate. Numeric, însă, decalajul mostrelor este incomparabil: din 105 exemple în limba rusă am identificat doar două pentru această categorie, pe când în engleză observăm 40 de aforisme din 203 mostre ce redau o atitudine negativă față de simțul *shame* (*rușine*). Totuși, în limba și cultura rusă acest sentiment este trăit mult mai profund de individul care îl simte, acest fapt fiind susținut de semele suplimentare incluse în sensul cuvântului *стыд*, acestea fiind [+ frică] și [+ durere], de exemplu:

(1c) Я знаю в жизни только два действительных несчастья: угрызения совести и болезнь. (Л. Н. Толстой) [6].

(2c) — Болел..., болел, да и очень странной болезнью. Когда я вышел из суда, меня вдруг охватила боязнь людей и стыд... Мне стыдно было показаться им на глаза... (Александр Беляев) [7].

(1a) *We cannot grow when we are in shame, and we can't use shame to change ourselves or others.* – Brené Brown, “*I Thought It Was Just Me: Women Reclaiming Power and Courage in a Culture of Shame*” [9].

Din exemplul (1a) observăm scenarii cognitiv-prototipice total diferite de conceptualizare a *rușinii*: trăirea acestui sentiment reține individul din creșterea personală și profesională a sa.

Astfel, considerăm atitudinile negative față de sentimentul *rușine* în engleză și rusă manifestate în mod diferit: în primul caz, atitudinea e mai superficială, iar în cazul doi aceasta e mai profundă, astfel considerăm necesitatea studierii acestei categorii de aforisme într-un subcapitol separat, susținând că ideea despre *rușine* ca un sentiment negativ este tipică pentru anglofoni.

O altă categorie similară după sens în limbile engleză și rusă este *rușinea* și *furia*. Aceste concepte sunt comparate între ele prin imaginea vizuală la nivel somatic care apare în mod identic: înroșirea pielii individului care suferă emoțiile în discuție, de exemplu:

(2a) *But sometimes shame is a more powerful engine than rage. Like rage, it burns hot; and like rage it tends to consume its own furnace.* – Jonathan Maberry, “*Dust & Decay*” [9].

(3c) *Человек в стыде обыкновенно начинает сердиться и склонен к цинизму.* (Ф.М. Достоевский) [8].

Totuși în cultura anglofonă conceptul *shame* este mai intens decât *rage* (furie) la nivel de exprimare și cel de monitorizare a stării emoționale. În engleză *rușinea* se compară cu *focul ce arde totul*, fapt care demonstrează atitudinea negativă a anglofonilor față de această stare.

În scenariul cognitiv-prototipic ce descrie situația din limba rusă, observăm starea de supărare a individului, care apare în urma conștientizării trăirii sentimentului de *rușine*, astfel indicând o emoție cauzată la nivel social, în grup (3c).

Categoria *rușine* și *sărăcie* se manifestă precum și altele în scenarii prototipice diferite, bunăoară:

(3a) [T]he principal suffering of the poor is shame and disgrace. – Gregory Boyle, “Tattoos on the Heart: The Power of Boundless Compassion” [9].

(4c) Копаться в мусоре не стыдно, мальчик. Стыдно быть от этого счастливым. (М. М. Жванецкий) [10].

(5c) Быть нищим вместе с обнищавшим народом больно, но — не стыдно. (Е. К. Дулуман) [7].

În cultura anglofonă *rușinea* e o cauză a *sărăciei*, pe când în limba și cultura rusă, cea de tip colectivist, în cadrul săracilor, nu e rușine să fii sărac (5c), însă *e rușinos* să te mulțumești cu puținul (4c). Pe timpul sovietic, atunci când se promova o egalitate socială și materială, să fii sărac era o normă, iar să fii bogat era anormal și se asocia cu regimul capitalist. Astfel, perioada istorică și regimul social sunt de o importanță vitală și necesită studiu, atunci când se face o analiză lingvistică, în sens larg, a conceptului social *rușine*, deoarece exemplele analizate aparțin perioadei temporale din care fac parte și reflectă nu numai latura culturală tradițională, dar și ideologiile poporului într-un anumit timp.

În urma acestui studiu, concludem că abordarea cognitivă utilizată în vederea cercetării conceptului *rușine* în limbile engleză și rusă, în categorii semantice comune, ne-a dezvăluit detalii specifice de conceptualizare a sentimentului rușine în plan intercultural.

Mai cu seamă cultura de tip individualist evaluează categoria etică *rușine* în mod superficial în toate rubricile analizate, deoarece monitorizarea acestei stări în societatea individualistă se face la nivel personal și trăirea sau educația acestui sentiment încurcă individul în dezvoltarea sa personală și profesională. Sărăcia, care însoțește emoția de rușine apare ca o consecință a acestui simț conform lumii anglofone.

În cultura și limba rusă starea de rușine e asociată cu o boală și cu muștrări de conștiință foarte profunde, anume acest simț servind în calitate de instrument de monitoring al comportamentului individului într-o comunitate colectivă, sentiment greu de depășit în conduita individului.

Legătura rușinii cu furia este diametral opusă în limba rusă, în comparație cu cea engleză, și emoția de furie în calitate de categorie

adiacentă apare ca un rezultat al sentimentului de rușine în limba rusă și în calitate de cauzator al acesteia în idiomul englez.

Referințe:

1. COLLINS COBUILD DICTIONARY, The University of Birmingham. Collins: London and Glasgow, 1990.
2. LAKOFF, George. *The Contemporary Theory of Metaphor*. Cambridge University Press, 1992. 46 p. [Accesat: 02.02.2016] Disponibil: <https://terpconnect.umd.edu/~israel/lakoff-ConTheorMetaphor.pdf>
3. МАЛАХОВА, Светлана. *Семантическая структура концепта „стыд” в русском поэтическом дискурсе*. 2008. [Accesat: 21.12.2018] Disponibil: <http://psibook.com/linguistics/semanticheskaya-struktura-kontsept-styd-v-russkom-poeticheskom-diskurse.html>
4. ОЖЕГОВ, Сергей. *Толковый словарь русского языка*. Москва, 1961. 900 с.
5. РЫЖЕНКОВА, Юлия, ГОФМАН, Татьяна. Концепт стыд в русской языковой картине мира. В: *В мире науки и искусства: вопросы филологии, искусствоведения и культурологии*: Сб. ст. по материалам X международной научно-практической конференции, часть I. Новосибирск: Сибак, 2012.
6. <http://aphorismos.ru/conscience/> [Accesat: 26.12.2018].
7. <https://citaty.info/tema/styd> [Accesat: 15.08.2018].
8. http://stuki-druki.com/aforizm_Stid.php [Accesat: 1.01.2019].
9. <https://www.goodreads.com/quotes/tag/shame> [Accesat: 14.07.2018].
10. http://www.wisdoms.one/tsitati_pro_styd.html [Accesat: 1.01.2019].